

”Främmande grundlagar” ännu en gång.

I sista häftet av denna tidskrift för år 1921 publicerade under-tecknad en anmälan av den av d:r V. A. Rinander på statsuppdrag utgivna editionen av Främmande grundlagar i svensk översättning II, Amerikas Förenade stater. Min anmälan var, ehuru i det hela tämligen erkännande, på några punkter starkt kritisk; särskilt påpekades de stora bristerna i den givna redogörelsen för icke översatta delstatsförfattningar. Sedan under förra året vissa anmärkningar framkommit mot ifrågavarande utgivningsarbete överhuvud, främst på grund av utgivningens långsamhet¹, har d:r Rinander i en i oktober 1926 till Riksgäldskontoret ingiven inlägga utförligt sökt tillbakavisa den kritik, som riktats mot hans arbete. En stor del av inlagan, ungefär fyrtio av de åttiosex sidorna, har ägnats min recension².

D:r Rinander har åt sin antikritik givit en ytterligt tillspetsad, stundom förolämpande form. Så gott som varje av mig framställd anmärkning förklaras under utbrott av djup indignation vara fullkomligt oriktig. I slutet av inlagan uttalar d:r Rinander sin förvåning över att min anmälan intagits i tidskriften: »recensionens form borde genast hos en sakkunnig tidskriftsredaktion varit ägnad väcka misstanke i fråga om dess sakliga vederhäftighet.» »En vetenskaplig tidskrift, som mera allmänt lämnade plats för recensioner av dylik kvalitet, skulle snart nog därigenom få sin auktoritet som litteraturgranskare totalt undergrävd.»

På dessa och andra liknande uttalanden skall jag här ej ingå. De äro desto mera förvånande, som min anmälan, med tanke på de sakliga oriktigheter, som påpekades, i sina allmänna omdömen snarast synes mig präglad av en smula överdriven älskvärdhet. Jag skall emellertid i korthet genomgå den sakliga antikritik, som d:r Rinander presterat. För den, som har tillgång till vederbörande författningar, är det visserligen lätt att konstatera oriktigheterna i hans framställning, och ett svar på densamma kunde därför synas obehövt, men då icke ens d:r Rinander själv, som han erkänner, haft fullständiga källor att tillgå, kan jag icke förutsätta, att inlagans läsare äga möjlighet att företa en självständig kontrollanalys.

I min anmälan hade jag beträffande översättningen av vissa författningar endast i korthet framhållit, att denna vore »i regel vårdad och klar». Dock förelåge en del inadvertenser, såsom då »amendment» översattes med amendement, »amend» med amendera, »excluded matters» med förbjudna frågor, »the legislative department» med det legislativa departementet, »mandatory pri-

¹ Prof. Brusewitz i Dagens Nyheter den 14 april 1926.

² På grund av utländsk resa har jag först nu — i januari — kunnat taga del av inlagan.

mary system» med anordning av primärval, alltså utan att det viktiga ordet mandatory översattes o. s. v. Det betonades emellertid särskilt, att dylika små felaktigheter icke förringade översättningens värde i det hela. Rinander anmärker nu dels att jag alltför knappt skulle ha behandlat översättningen i jämförelse med övriga smärre delar av arbetet, dels att mina anmärkningar i de återgivna fallen skulle vara obefogade.

I det förra hänseendet skall jag gärna erkänna, att min anmälan i viss mån är disproportionerlig, då densamma till övervägande del behandlar redogörelsen för icke översatta delstatsförfattningar. Att de kritiska anmärkningarna i en recension som denna intaga en övervägande plats, finner jag emellertid ganska naturligt. För att påvisa förefintliga oriktigheter fordras givetvis långt större utrymme än för att konstatera ett översättningsarbets i allmänhet tillfredsställande beskaffenhet. I fråga om en vetenskaplig bearbetning är förhållandet ett annat; här kan en recensent utförligt uppehålla sig vid de resultat, författaren kommit till, och detta bör vara det centrala i recensionen. Något motsvarande kunde i detta fall icke gärna ske; sedan översättningens förtjänster erkänts, fann jag ingen anledning att genom utförliga citat ur densamma styrka mitt påstående. Härtill kommer, att vissa delar av arbetet syntes mig till den grad bristfälliga, att ett ingående påvisande härav föreföll nödvändigt. Något illvilligt letande efter fel i framställningen var icke, såsom Rinander synes misstänka, orsaken till den form min anmälan erhöi. Då jag genomgick editionen, var jag, såsom i min anmälan nämndes, sysselsatt med amerikansk delstatsrätt och bristerna i den härom handlande delen av arbetet föllo därför särskilt i ögonen.

Det hade dock uppenbarligen varit oriktigt, om jag låtit min kritik beträffande vissa mindre partier i editionen bli bestämmande för totalomdömet om denna. Men denna anmärkning torde icke med skäl kunna riktas mot mig. Tvärtom framhöi jag i slutorden i min recension, att »de påpekanden, som här gjorts rörande redogörelsen för icke översatta delstatsförfattningar avse naturligen ej att förringa värdet av den utgivna författningseditionen i dess helhet; dess betydelse ligger ju framför allt i det riktiga återgivandet av de översatta författningarna». Jag betonade sålunda uttryckligen, att arbetet icke finge anses ovederhäftigt, därför att en viss del av detsamma, såsom utförligt påvisats, vore otillåtligt bristfälligt.

Beträffande de inadvertenser i översättningen, som ovan berörts, finner jag icke anledning att frångå min i recensionen uttalade mening. Att skapa ett nytt svenskt ord för att återge »amend», »ändra», synes onödigt. »Excluded matters» betyder »uteslutna frågor», icke »förbjudna frågor». Att översätta »the legislative department» — rubriken till ett kapitel om legislatures sammanställning och verksamhetsformer — med »det legislativa departementet» synes fullständigt omöjligt; »legislative» betyder »lagstif-

tande» och »department» har här uppenbarligen en helt annan innebörd än det svenska »departement»¹. Likaså anser jag, att »mandatory» i uttrycket »mandatory primary system» bort återgivas. Om dessa detaljer, som jag uttryckligen betecknat som tämligen betydelslösa felaktigheter, torde det emellertid ej vara anledning att ytterligare orda.

En mera allvarlig anmärkning än mot översättningen gällde, framhöll jag i min anmälan, den »ytterligt sparsamma förekomsten av kommentarer». Härtill komme, att dessa, där de funnes, ofta rörde sig om ganska periferiska spörsmål, under det att vissa mera centrala problem ej alls uppmärksammades. »Särskilt är det ägnat att förvåna, att högsta domstolens genom sedvana uppkomna befogenhet att nullifiera lagar icke med ett ord omnämnes; en dylik för förstående av amerikanskt författningssliv avgörande punkt synes åtminstone böra ha påpekats». På denna punkt fordrar d:r Rinander dels i allmänhet närmare bevisning för min kritik av hans sätt att kommentera, dels förklarar han den speciella anmärkningen om domstolarnas befogenhet ogrundad. Jag skall först uppta den senare frågan.

I detta hänseende framhåller Rinander till en början, att de amerikanska domstolarnas speciella befogenhet verkligen omnämnas, i det att i redogörelsen för Colorados författning säges, att rätt här finnes »att genom folkinitiativ vädja till folkomröstning gentemot högsta domstolens beslut i fråga om tolkning av lag eller i fråga om en lags giltighet, i sistnämnda fall *då domstolen förklarat en lagbestämmelse vara författningsstridig och på grund därav ogiltig*». Att denna i en bisats vid redogörelsen för en delstatsförfattning givna antydning skulle vara tillräcklig i förevarande hänseende synes dock icke Rinander själv på allvar vilja hävda. Han tillägger därför andra försvarspunkter. Min anmärkning förklaras oriktigt formulerad; dels skulle domstolarna icke i formell mening ha rätt att nullifiera lagar, dels skulle deras ifrågavarande befogenhet ej ha uppkommit genom sedvana, utan ha förefunnits »sedan urminnes tid» och vid antagandet av 1787 års författning varit oomtvistad. Men framför allt gör han gällande, att en not i ämnet icke varit lämplig vid unionsförfattningen, då denna »icke med ett ord eller en ordvändning berör denna fråga» och då för övrigt frågan icke hör till statsrätten utan till *processrätten* (!) och noterna avse ej »att lämna än så viktiga upplysningar i varjehanda frågor eller ämnen — exempelvis i grunderna för amerikansk processrätt».

I några få satser har Rinander här samlat en rad om en förbluffande okunnighet om det diskuterade institutet vittnande påståenden. Att högsta domstolen i unionen, resp. staterna i realiteten kan nullifiera lagar genom ogiltigförklaring kan ej förnekas; domstolarna förklara i sina utslag vederbörande lag »null and void»,

¹ »Den lagstiftande makten» synes här vara den givna översättningen.

denna strykes sedan omedelbart ur lagsamlingarna och kan icke vidare återopas. Att denna befogenhet grundar sig på rätten att i det enskilda fallet bortse från, d. v. s. icke tillämpa författningsstridiga lagar, är klart. Även om frågan om uppkomsten av domstolarnas rätt är mycket omtvistad, torde det stå fast, att den icke förefunnits »sedan urminnes tid» (endast ett fåtal tvivelaktiga fall finnas före revolutionen), att frågan vid 1787 års författningskonvent var föremål för skilda meningar¹, att ännu på 1790-talet tveksamhet rådde inom högsta domstolen själv² och att först genom senare praxis domstolarnas befogenhet stadfästas (särskilt genom utslaget *Madison vs Marbury* 1802). — Att författningen icke innehåller något stadgande i denna fråga är enligt min mening riktigt; något hinder för att efter stadgandet om högsta domstolen skjuta in en kort notis i saken, synes emellertid desto mindre ha förelegat, som äldre amerikanska författare ofta göra gällande, att domstolarnas praxis direkt grundar sig på detta stadgande³. Det oerhörda påståendet, att domstolarnas lagprövningsrätt skulle höra till processrätten, behöver väl i en vetenskaplig tidskrift icke motbevisas. Enligt vedertaget vetenskapligt bruk behandlas i varje fall denna fråga i Amerika likaväl som i Europa i statsrättsliga undersökningar. Även om Rinander verkligen efter moget övervägande kommit till slutsatsen, att domstolarnas ifrågavarande befogenhet borde hänvisas till processrätten, anser jag, att han av hänsyn för sina läsare kunnat i korthet omnämna saken.

På denna centrala punkt har alltså förf. icke ansett en kommentar behöfelig. I själva verket synas notiserna i arbetet företrädesvis röra sig om periferiska frågor, under det att viktiga spörsmål förbigås. Som exempel må anföras, att förf. på sju rader redogör för »grand jury»-institutet (detta hör tydligen till statsrätten, ej till processrätten!) och att han likaledes kommenterar orden »förlust av arvs- och arvledningsförmåga» i art. III par. 3.

I nära samband med frågan om domstolarnas lagprövningsrätt stå ett par andra punkter, där man i hög grad saknar kommentarer. Sålunda har det 1791 för unionens del och 1868 beträffande staterna införda förbudet att beröva någon person liv, frihet eller egendom utan »due process of law» icke kommenterats, trots att detta stadgande för en läsare, som icke äger närmare kunskaper i amerikansk statsrätt, utan förklaring måste vara nästan obegripligt. Begreppet »due process of law» är, som bekant, en av de viktigaste förutsättningarna för de amerikanska domstolarnas materiella lagprövning, det är i själva verket detta begrepp, som möjlig-

¹ Jfr t. ex. Haines, *The American doctrine of judicial supremacy*, Warren, Congress, the constitution and the supreme court, Beard, *The supreme Court and the constitution*, Davis, *The judicial veto*.

² Se särskilt Moore, *The supreme court and unconstitutional legislation*, sid. 37 ff.

³ Jfr t. ex. Meigs, *The relation of the judiciary to the constitution*, Dougherty, *Power of federal judiciary over legislation*.

gör det bedömande av lagarna ur lämplighetssynpunkt, som faktiskt i stor utsträckning förekommit. »Due process of law» innebär nämligen, enligt den alltmer extensiva tolkning, domstolarna givit begreppet särskilt under de sista årtiondena, icke blott, att vederbörande åtgärd skall ha företagits i laga ordning, utan även att lagarna själva skola överensstämma med den vida ehuru aldrig klart definierade betydelse, som domstolarna givit bestämmelsen.

Denna i eminent mening centrala punkt i amerikansk statsrätt — den kanske mest omdiskuterade och oftast behandlade frågan i modern statsrättslig diskussion — synes författaren icke ha uppmärksammat. Då professor Lie mot hans översättning av »due process of law» — behörigt rättsförfarande — riktar den anmärkningen, att härav icke begreppets materiellt-rättsliga natur framgår, missuppfattar Rinander detta fullständigt. Han tror nämligen, att professor Lie härmed skulle mena, att stadgandet utgjorde det rättsliga stödet för domarnas lagprövningsrätt överhuvud, och polemiserar utförligt mot denna absurda tanke. Detta kan professor Lie naturligtvis icke, såsom varje i saken insatt person genast torde inse, ha menat. Meningen är tydligen, att begreppet utgör en av de viktigaste grunderna vid användningen av den lagprövningsrätt, som domstolarna, oberoende av detsamma, äga.

Även andra stadganden, som enligt amerikansk praxis äro av grundläggande betydelse för domstolarnas maktutövning, men som i och för sig för en mindre kunnig läsare verka skäligen meningslösa, borde ovillkorligen ha kommenterats. Förbudet för staterna att besluta någon lag »impairing the obligation of contracts» kan t. ex. knappast förstås utan uppgift om den tolkning, domstolarna småningom givit stadgandet.

De här gjorda anmärkningarna avse att visa, att den i min recension uttalade kritiken av författarens kommenteringsmetod var väl motiverad. Det skulle föra för långt att framdraga ytterligare exempel, ehuru man vid en genomgång av arbetet gång efter annan påträffar dylika. Det förefaller, som om författaren helst kommenterat punkter, där utarbetandet av en förklarande notis endast mött obetydliga svårigheter, men däremot utan kommentar förbigått de svårare frågor, där en svensk läsare främst varit i behov av upplysning.

Ifråga om litteraturförteckningen framställde jag vissa anmärkningar, som av Rinander lämnats obesvarade. Att de arbeten, jag härvid nämnde, borde ha studerats av författaren till en amerikansk grundlagsedition är enligt min mening otvivelaktigt. Särskilt skulle de omnämnda redogörelserna för de amerikanska delstaternas författningsutveckling ha varit behövliga såsom förstärkning till författarens torftiga litteraturförteckning i denna del.

Till belysande av halten i Rinanders svaromål må endast i detta sammanhang en exkurs göras. Professor Lie hade i sin anmälan av utgivningsarbetet anmärkt, att Wilsons statsrättsliga arbeten icke medtagits i litteraturförteckningen. Härpå svarar Rinander i

Nya Dagligt Allehanda den 16 november, dels att Wilsons arbeten företrädesvis behandla »komparativ statsrätt och allmän folkrätt men allenast i relativt ringa mån speciellt amerikansk rätt», dels att i vissa arbeten — av vilka endast ett, Kimball, *The national government in the United states*, behandlar unionell statsrätt — Wilsons arbeten icke citeras. Rinander drar härav den slutsatsen, att »Wilsons arbeten för den amerikanska statsrätten ej ens i hans eget hemland tillerkänts någon större betydelse». — Nu förhåller det sig ju, såsom det för en statsvetenskapligt bildad publik lär vara onödigt att påpeka, så, att Wilsons arbeten om *Congressional government* och *Constitutional government* näst Bryce's bok torde vara de mest kända och berömda arbeten i speciellt amerikansk författningspolitik, som någonsin publicerats. Däremot har Wilson, såvitt jag vet, och jag tror mig tämligen fullständigt ha genomgått hans verk, aldrig skrivit något i »allmän folkrätt», om man undantar hans propagandatal för Nationernas förbund. Och slutligen: i det av Rinander åberopade arbetet har Kimball i själva verket utförligt citerat Wilson (sid. 274 och sid. 303 f.). Rinander litar tydligen blint på att hans uppgifter icke skola kontrolleras.

Större delen av min anmälan gällde, som nämnt, redogörelsen för icke översatta delstatsförfattningar. Jag framhöll härvid, att »såväl uppställningens oklarhet som rikedom på felaktiga uppgifter bidra till att göra denna del av editionen hart när värdelös». Vid en förnyad genomläsning av framställningen i denna del har detta mitt intryck endast förstärkts. Uppställningen är oklar. I den vanliga »geografiska ordningen» — som jag fortfarande anser olämplig — uppräknas här på tjugotvå sidor fyrtiofem stater med korta redogörelser för författningsutvecklingen i varje stat. Vissa institut behandlas i alla eller nära nog alla de givna redogörelserna. Upplysningar rörande andra institut åter föreligga endast i framställningen av en eller några stater, trots att institutet är lika karakteristiskt för ett flertal andra stater. Härtill kommer, att rent sakliga oriktigheter förekomma i en även i ett rent kompilationsarbete som detta otillåtlig utsträckning. — Enligt min uppfattning hade det varit lämpligare att giva en sammanfattande redogörelse för delstaternas författningsutveckling överhuvud och att därefter påpeka vissa för särskilda delstater speciella författningsförhållanden.

I sitt försvar för denna del av arbetet belyser författaren sin metod på ett sätt, som i hög grad synes styrka min kritik. Några spridda exempel, där Rinander icke gjort något försök att *i sak* bemöta mig, skola till en början anföras. Beträffande staten Utah uppgavs i författningseditionen, att folkomröstningsinstitutet ej kompletterats med nödig tillämpningslag. Jag anmärkte häremot, att en tillämpningslag tillkommit i Utah år 1917; i Idaho föreläge däremot icke någon tillämpningslag, vilket i editionen ej påpekats. Härpå svarar Rinander: »Notisen om referendum i Utah avsåg allenast visa, att referendum-institutet kunde införas i en delstats grundlag såsom ett tills vidare krafftlost blankostadgande. Huruvida

detta år 1921 icke längre gällde i Utah men i stället, såsom anmälnaren säkert alldeles riktigt upplyser om, då gällde i staten Idaho, är för notisens syfte fullkomligt likgiltigt.» Härjämte påstår författaren, att han för att konstatera förhandenvaron av en tillämpningslag i Utah skulle varit tvungen att genomgå staten Utah's hela lag-samling — ett uppenbart orimligt påstående. — I en notis om staten Arizona hade författaren meddelat, att officiell upplysning vid folk-omröstningar förekomme. Jag anmärkte, att institutet icke på något sätt vore karakteristiskt för denna stat, vilket notisens avfattning gäve vid handen. Av Rinanders svaromål framgår, att hans kommentar i denna punkt berodde på att han av någon anledning från Arizona mottagit en upplysningsbroschyr av antytt slag; något skäl finnes icke att omnämna institutets förekomst i ytterligare några stater, »vilkas offentliga rätt i och för sig för oss äger ringa intresse». — I min anmälan hade anmärkts, att det moderna folkomröstningsinstitutets förekomst icke nämnts ifråga om Mississippi och Missouri, men väl ifråga om övriga stater. Rinander förklarar emellertid Mississippi och Missouri i detta sammanhang vara av underordnat intresse. »Ty dessa två stater äro medelstora, åtminstone tagna såsom enhet och genomsnittligt, samt dessutom icke heller på annat sätt särskilt utpräglade. Institutet ägde för unionens rättsliv ungefär lika stor faktisk styrka, om det där saknades och i stället finnes i Alabama och Texas.»

En försvarsmetod som denna torde vara unik i vetenskaplig diskussion. Då det anmärkes, att en viss uppgift så att säga instoppats i redogörelsen för fel stat, svaras, att det är alldeles likgiltigt om vederbörande förhållande gäller i den ena eller i den andra staten. Då det anmärkes, att ett institut omnämns i fråga om en stat, men ej i fråga om andra, för vilka det är lika eller mer karakteristiskt, svaras, att det är onödigt att omnämna institutet, då dessa staters offentliga rätt för oss äger ringa intresse. Då det anmärkes, att ett annat institut omnämns ifråga om alla stater utom två, får man veta, att detta skett på grund av att de två missgynnade staterna varit »medelstora, åtminstone tagna såsom enhet och genomsnittligt», och att institutets eventuella förekomst i två andra stater, där det icke införts, skulle ha varit av samma intresse. Varför har d:r Rinander icke konsekvent tillämpat denna försvarsmetod och överhuvud tillbakavisat mina sakliga anmärkningar på den grund, att det här vore fråga om ointressanta spörsmål och att riktiga uppgifter därför vore onödiga?

Jag övergår till att beröra ett par punkter i det Rinanderska arbetet, som jag i min recension tillät mig beteckna som »särskilt stötande exempel på resultatet av den oklara uppställningen kombinerade med sakliga felaktigheter». Rinander har här ingått på ett ytterligt utförligt svaromål.

I sina notiser till staten Arkansas hade Rinander uttalat följande beträffande initiativ och referendum: »I det hela är institutet reglerat på samma sätt som i Oklahoma, dock med bl. a. den viktiga

skillnaden, att beslutet vid folkomröstningar i Arkansas bestämmes efter flertalet av de i frågan röstande (by a majority of votes cast thereon) medan i Oklahoma flertalet bestämmes efter antalet vid röstförrättningen avgivna röster (by a majority of the votes cast in such election)». Vid genomläsningen av detta kunde jag icke underlåta att göra två reflexioner, nämligen dels att det sagda sakligt vore felaktigt, då Arkansas jämte Mississippi vore den enda stat som i fråga om författningsinitiativ hade samma regler som de i Oklahoma tillämpade, dels att uppgiftens förekomst på denna punkt vore synnerligen vilseledande, då reglerna i övriga stater icke omnämndes. Rinander har svarat med en flersidig antikritik, vars kärna är, att enligt ett arbete av Dealey samma regler skulle gälla i de båda staterna.

Jag kan blott replikera med att meddela, att Arkansas' högsta domstol kort efter de nya folkomröstningsbestämmelsernas införande avkunnade ett utslag, enligt vilket författningsinitiativ i detta hänseende vore jämnställda med författningsreferenda, vadan alltså den antydda kvalificerade majoriteten här under alla förhållanden är nödvändig för genomförande av författningsändringar¹. De egendomliga resultaten härav äro i min avhandling om folkomröstningsinstitutet i Amerika angivna (sid. 313 f.).

Den andra punkten gäller frågan om den s. k. emergencyklausulen. I sitt arbete hade Rinander endast nämnt denna klausul i redogörelsen för Colorados författning, där det framhölls, att referendum icke vore tillämpligt på frågor av brådskande natur (»emergency-measures»). I min recension beklagade jag även här författarens otur; just i Colorado vore emergency-klausulen utan betydelse för referendum, i det att för förebyggande av referendum en annan klausul erfordrades (den s. k. säkerhetsklausulen). Rinander förklarar, »att de förmenta båda klausulerna existera endast i anmälares inbillning, möjligen även i någon annans, men absolut icke i staten Colorados grundlag». I själva verket förelåge blott en klausul. Mitt misstag skulle bero på »aversion mot lagtextstudium men icke mot oförstådda slagord»; jag skulle anse, »att användning av lagtext är någonting onödigt eller rent av farligt vid försök att fastställa och tolka ett rättsinstitut».

I Colorados författning art. V, sec 1 stadgas om safetyklausulen: »Referendum may be ordered except as to laws necessary for the immediate preservation of the public peace, health and safety...» I art. V, sec 19 stadgas om emergencyklausulen: »No act of the general assembly shall take effect until ninety days after its passage (except in case of emergency which shall be expressed in the act) ...» Går man till Colorados lagar, finner man, att en del lagar äro försedda endast med emergencyklausul, andra åter med såväl emergency- som safety-klausul. De båda klausulerna upptagas alltid i särskilda paragrafer; i marginalen återfinnes städse rubriken

¹ Jfr t. ex. Thomas, Direct legislation in Arkansas, Pol. sc. quarterly 1914.

»emergency»- resp. »safety-clause». I staten Colorado använder man alltså uttrycket »emergency-measures» beträffande lagar, som omedelbart träda i kraft, men icke äro uteslutna från referendum; endast om säkerhetsklausulen bifogas, blir vederbörande lag undantagen från referendumrätten.

Att Rinander i sin grundlagsedition här lämnar en felaktig uppgift, förvånar mig icke; det måste, som jag i min anmälan framhöll, närmast anses som otur, att han just i fråga om Colorado skulle känna sig manad att redogöra för representationens möjligheter att förhindra referendum. Att han, sedan kritik framkommit, upprepar sitt misstag, är däremot förbluffande. Hans insinuationer om min motvilja mot lagtextstudium etc. verka i detta sammanhang en smula kuriösa, men man får väl ta dem som komiska inslag i ett i övrigt föga roande meningsutbyte¹.

På ytterligare några punkter, där Rinander bemöter min kritik, skall jag än mera kortfattat ingå.

Beträffande revokationsinstitutet hade jag i min anmälan anmärkt, att detsamma, förutom i av Rinander uppräknade fall, införts jämväl i Louisiana och North Dakotah. Nu framhåller Rinander, att institutets förekomst i Louisiana verkligen är nämnt i arbetet, i en parentes i redogörelsen för Idaho! Jag vidhåller min uppfattning, att en dylik uppgift bör införas i redogörelsen för vederbörande stat, såvida den för läsaren skall vara av något verkligt värde. Beträffande North Dakotah erkänner Rinander, att han ej kunnat återfinna det vid utgivningsarbetet använda exemplaret av statens grundlag. Då Holcombe och Dealey icke nämnt institutets förhandenvaro i North Dakotah, anser sig emellertid Rinander tydligen väl försvarad. — Även här kan jag endast hänvisa till författningstexten; ett »radikalt» revokationsinstitut infördes i denna stat år 1920.

Samma svar kan jag avgiva i fråga om tiden för införande av referendum och initiativ i Michigan och referendum i Nevada. Enligt utgivaren skulle dessa institut ha införts i Michigan 1913; det skedde, som jag anmärkte i min anmälan, redan 1908, ehuru en revision av bestämmelserna ägde rum fem år senare. Beträffande Nevada meddelades i grundlagseditionen, att initiativ, referendum och revokation infördes 1912; jag påpekade, och Rinander erkänner nu, att referendum infördes redan 1904. Naturligtvis ha icke årtalen här någon större betydelse; om de angivas, böra de dock vara riktiga.

Rinander hade uppgivit, att initiativ och referendum infördes i South Dakotah 1908. Det skedde, såsom i min recension framhölls, redan 1898. Saken syntes ej alldeles betydelslös, då detta var den moderna folkomröstningsrörelsens första seger i Amerika (fyra år före motsvarande grundlagsändring i Oregon). Rinander erkänner misstaget men bifogar följande obetalbara anmärkning: »Såsom något egentligt fel i arbetet kan det dock knappast betraktas, då

¹ D:r Rinanders misstag beror sannolikt på att han stöder sig på en maskin-skriven text, som tydligen varit ofullständig.

notisen till sitt syfte ägt ungefär samma värde jämväl utan uppgift om datum.»

I min recension hade jag anmärkt, att det i fråga om Indiana och Illinois i grundlagseditionen omnämnes, att författningsbestämmelser för antagande vid folkomröstning kräva majoritet av vid samtidigt val röstande, men ej att samma regel gäller i flera andra stater, såsom Minnesota, Arkansas och Mississippi. På detta svarar Rinander med att återgiva bestämmelserna i de två stater, som jag funnit vara riktigt behandlade på denna punkt. Han tycks härvid vilja göra en viss skillnad mellan dessa båda stater, i det han för Indianas del nämner, att majoritet fordras *bland statens talmän*, för Illinois' åter, att majoritet kräves bland »those voting at an election». Att dessa villkor enligt amerikanskt språkbruk sammanfalla, är tydligen Rinander obekant; som »statens valmän» anses just det antal, som deltagit vid ett visst val, beroende på att något ordentligt system för röstregistrering icke finnes. Något svar på den av mig framställda anmärkningen finnes icke.

Då jag anmärkt på att institutet obligatoriskt författningsreferendum ej klarlagts, anmärker Rinander, att uppgifter härom intagits i redogörelsen för Kentucky. Men varför skall man få kunskap på denna centrala punkt i redogörelsen för Kentucky, när liknande regler gälla i andra stater? (Delaware är, som förf. riktigt anmärker, på denna punkt ett undantag.)

Min granskning av d:r Rinanders inlaga har endast avsett att visa, att den av mig i denna tidskrift framställda kritiken mot vissa delar av grundlagseditionen är befogad. Så vitt jag kunnat finna, har författaren icke lyckats tillbakavisa densamma. På den Rinanderska inlagan i övrigt skall jag här icke ingå annat än på en punkt. D:r Rinander betonar gång på gång de stora svårigheter, som varit förenade med översättningsarbetet och de utomordentliga kunskaper, som varit nödvändiga för detsamma. Allt beror ju här på vilken måttstock man anlägger vid jämförelsen. Då d:r Rinander synes vilja göra gällande, att ett översättningsarbete som detta skulle vara vetenskapligt jämförligt med eller till och med i värde överträffa en motsvarande självständig bearbetning, synes han dock gå för långt. Den föreliggande grundlagseditionen lär i själva verket utgöra ett bevis på motsatsen. Författaren har här åstadkommit ett i stort sett tillfredsställande översättningsarbete, trots att han uppenbarligen icke ägt de specialkunskaper rörande olika delar av amerikansk statsrätt, som vid en vetenskaplig bearbetning inom ifrågavarande områden måste anses vara oundgängligen nödvändiga.

Herbert Tingsten.